

MÖVZU 12. ŞAĞIRD ŞƏXSİYYƏTİNİN PSIXOLOGİYASI

P L A N:

1. Şagird şəxsiyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri
2. Şagird şəxsiyyətinin psixoloji xarakteristikası

1. Şagird şəxsiyyətini hərtərəfli inkişaf etdirmək və sinif kollektivini təşkil etmək üçün ilk növbədə onları hərtərəfli öyrənmək lazımdır. Bu tələbi həyata keçirmədən müəllim öz qarşısında vəzifəni müvəffəqiyyətlə yerinə yetirə bilməz.

Ona görə də müəllim bir növ tədqiqatçılıq qabiliyyətinə malik olmalı, bu qabiliyyətin köməyi ilə şagirdlərini, onların daxil olduqları sinif kollektivini öyrənməli, onlar haqqında zəruri biliklərə malik olmalıdır.

Müəllimin, sinif rəhbərinin öz şagirdlərini, sinif kollektivini öyrənmək əsasında tərtib etdiyi psixoloji-Pedaqoji xarakteristika şəxsiyyətin formalaş- masını idarə etməkdə ona lazımi imkanlar yaradır.

Şagird şəxsiyyətinin psixoloji-Pedaqoji xarakteristikasını tərtib etmək üçün müəllim-təjribəçi şagird kollektivi haqqında kifayət qədər məlumatla malik olmalıdır.

Bu məlumatı əldə etmək üçün müasir psixologiyanın tədqiqat metodlarından, müşahidə və müsahibə metodundan geniş istifadə etməlidir. Həmin metodların köməyi ilə əldə edilən faktlar mütləq gündəlik şəklində qeyd olunmalıdır.

Şagirdlərin öyrənilməsi nəticəsində əldə edilən material jiddi təhlil edildikdən, sistemləşdirildikdən sonra xarakteristika işgüzar xarakter daşmalıdır.

Xarakteristikanın əsas məqsədi şagird şəxsiyyətinin əsas jəhətlərini açmaq, onun əlamət və keyfiyyətlərinin ümumi istiqamətini göstərməkdən ibarətdir. Xarakteristikada şagirdin bir fərd kimi özünəməxsus xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır.

Belə olduqda həmin şagirdlə gələcəkdə aparılacaq təlim-tərbiyə işinin proqramını müəyyənləşdirmək mümkün olur. Xarakteristikada irəli sürülən hər bir fikir yaxşı əsaslandırılmalı, şagird şəxsiyyətində baş verən dəyişikliklər barədə öz əksini tapmalıdır.

Bunun üçün şagirdi müxtəlif vəziyyətlərdə öyrənmək, bir-birini tamamlayan faktlar əldə etmək lazımdır. Hər bir davranış tərzinə əsasən şagird şəxsiyyətini xarakterizə etmək səmərəli nəticə vermir.

İmkan daxilində müşahidə zamanı əldə edilmiş faktın əsaslı olub-olmamasını müsahibə, sadə eksperimentlərdən istifadə etməklə yoxlamaq lazımdır.

Çalışmaq lazımdır ki, əldə olunmuş faktlar şagird şəxsiyyətinin tipik xüsusiyyətlərini, dəyişmə və inkişafını əks etdirdirsin. Şagird şəxsiyyətinə ail tərtib olunmuş xarakteristikada şagird şəxsiyyətində hansı keyfiyyəti, əlaməti və təzahür xüsusiyyətlərini inkişaf etdirməyin zəruri olduğu öz əksini tapmalıdır.

Burada şagirdin fərdi psixi xüsusiyyətlərinin təhlili əsasında onunla gədəjəkdə aparılması zəruri olan tərbiyəvi işin istiqaməti, konkret tərbiyəvi təsir metodları qeyd olunmalıdır.

Bu jəhətlər sinif kollektivinə tərtib olunan psixoloji-Pedaqoji xarakteristikada da nəzərə alınmalıdır.

Şagird şəxsiyyətinin psixoloji xarakteristikası özündə aşağıdakı göstərijiləri əks etdirməlidir:

I. Şəxsiyyət haqqında ümumi məlumat.

II. Şagirdin daxil olduğu kollektivin qısa xarakteristikası.

III. Xarakterizə olunan şagirdin sinifdə, ailədə və yoldaşları arasında mövqeyi.

IV. Şəxsiyyətin istiqaməti və iddia səviyyələri.

V. Fəaliyyətinin ümumi xarakteristikası.

VI. Psixi proseslərinin fərdi xüsusiyyətləri.

VII. Şəxsiyyətin struktur komponentləri.

VIII. Şagird şəxsiyyətinin müsbət və mənfi komponentləri barədə nəticələr, onunla gələjəkdə aparılacaq iş barədə təklif və məsləhətlər.

Şagird şəxsiyyətinin öyrənilməsi və ona psixoloji-Pedaqoji xarakteristika tərtibi üçün təxmini sxem:

1. Şagird haqqında ümumi məlumat. Şagirdin soyadı, adı, atasının adı, yaşadığı yer, məktəbin nömrəsi, oxuduğu sinif, yaşı, sağlamlıq dərəcəsi.

2. Şagirdin ailə şəraiti və ailə tərbiyəsi. Ailədəki mədəni şəraiti, ailədəki qarşılıqlı münasibət, onun tərbiyəsinə qayğı.

3. Şagirdin mənsub olduğu sinif kollektivinin xarakteristikası. Sinfin fəalları, ijtimai və ijtimai-faydalı işə münasibət, sinfin mənimsəmə və intizamı, kollektivdə şəxsiyyətlərarası münasibətlər, dostluq, yoldaşlıq, sinif kollektivində ənənələr.

4. Şagirdin kollektivə münasibti. Kollektivin üzvü olmaq tələbatı. Kollektivin rəyi ilə hesablaşmaq, onun şərəfi uğrunda mübarizə aparmaq. Şagirdin yoldaşlıq arasında hörməti, ünsiyyətliyi və başqalarını anlaması. Kollektivdəki mənfi sosial- psixoloji hadisələrə münasibəti.

5. Şəxsiyyətin istiqaməti. Şagirdin şəxsi və işgüzar istiqaməti. Maraqları, onların dərinlik dərəcəsi, genişliyi, davamlığı. Aydın təzahür edən idrak maraqları. Baxış və inamı, arzu və idealları.

6. Şagirdin iddia səviyyəsi. Aşağı, uyğun və yüksək iddia səviyyəsindən hansına malik olması. Özünü qiymətləndirmə və iddia səviyyəsinin qarşılıqlı əlaqəsi. Özünə qarşı tələbkarlığı. Müəllim və yoldaşlarının tənqidi qeydlərinə münasibəti. Özünü tərbiyəsinin xüsusiyyətləri.

7. Şagirdin müxtəlif fəaliyyət növlərində iştirakı. Şagirdin təlimə münasibəti, maraqla oxuması, maraqsız oxuması, oxumaq istəməməsi. Ayrı-ayrı fənlərə

münasibəti və mənimsəmə səviyyəsi. Əmək fəaliyyətinə münasibəti. Şagirdin ijtimai fəallığı, peşəyönümü və peşə seçməsi.

8.İdrak fəaliyyətinin xarakteristikası. Qavrayışının, müşahidəçiliyinin xüsusiyyətləri. Hafizəsinin xüsusiyyətləri, hafizənin hansı tipinə malik olması. Diqqətinin xüsusiyyətləri, davamlılığı, keçirilməsi, dalğınlığı və s. Yaradıcı və bərpaedici təxəyyülünün xüsusiyyətləri. Obrazlı və müjərrəd təfəkkürünün xüsusiyyətləri, təfəkkürünün müstəqillik və tənqidiliyinin inkişaf dərəcəsi, məntiqi təfəkkürün inkişafı, fikirlərinin ardıcılığı hökm və əqli nəticələrindəki müstəqillik. Şifahi və yazılı nitqinin inkişaf xüsusiyyətləri.

9.Emosional-iradi sferasının xüsusiyyətləri. Pdaqoci təsirlərə emosional reaksiyanın xarakteri. Əxlaqi, zehni və estetik hisslərin xüsusiyyətləri. Emosional oyanıqlıq dərəcəsi, emosiyaların jərəyanı və dəyişmə sürəti, emosiyaların xarici ifadəsi. İradi xüsusiyyətləri: məqsədyönlülüüyü, müstəqilliyi, təşəbbüskarlığı, qətilyi, təkidliliyi, özünə sahib olması və s.

10. Qabiliyyətlər.Ümumi və xüsusi qabiliyyətlər. Şagirdə aydın müşahidə olunan qabiliyyətlər: musiqi, texniki, riyazi, təşkilatçılıq və s.

11.Temperament. Temperamentin hansı tipinin üstünlüktəşkil etməsi: sanqvinik, xolerik, fleqmatik, melankolik. Həmin tipə mənsub olduğunu göstərən amillər.

12.Xarakter. Şagirdin təlimə münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri: fəallığı, intizamlılığı və s. Məktəbə və sinfə münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri.Əməyə münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri: əməksevərliyi, vijdanlıığı, işgüzarlığı. Yoldaşlarına və böyüklərə münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri: qayğıkeşlik, ünsiyyətlik. Əşyalara münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri: səliqəlilik və səliqəsizlik, ehtiyatlılıq, ehtiyatsızlıq. Özünə münasibətdə ifadə olunan xarakter əlamətləri: təvazökarlıq, lovğalıq və s.

13. Təjribəçi tələbə kollektivin köməyi və fərdi yanaşma yolu ilə şagirdin tərbiyəsində nə kimi işlər görmüşdür? Yerinə yetirilən işin səmərəliliyi.

14. Pedaqoji nəticələr. Gələjəkdə həmin şagirdlə hansı tərbiyəvi işlər aparmaq lazımdır?

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə.Ə. Yeni Pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001
2. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin aktual məsələləri. Bakı, 1998
3. Əlizadə H.Ə. Tərbiyənin demoqrafik problemləri. Bakı, 1993
4. Əliyev R.İ. Tərbiyə psixologiyası. Bakı, 2006
5. Əliyev R.İ. Şəxsiyyət və onun formalaşmasının etnopsixoloji əsasları. Bakı, 2000
6. Həmzəyev M. Ə. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1991
7. Həmzəyev M.Ə. Yaş və Pedaqoji psixologiyasının əsasları, Bakı, 2003
8. Stolərenko L.D. Pedaqoqiçeskaə psixoloqiə. Rostov-na Donu, 2000